

10. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура и технология ее формирования в системе вузовского образования: Монография. — Калининград: Изд-во КГУ, 2002. — 308 с.
11. Бокань В. Культурология : навч. посіб. / Бокань В. — [3-тє вид., стереотип.]. — К. : МАУП, 2004. — 136 с.

*У статті розглядається питання формування конфліктологічної культури в учнів професійно-технічних навчальних закладів, яке особливо гостро стоїть нині перед освітою. Процес формування майбутнього фахівця ґрунтується не лише на засвоєнні професійних знань, а й умінні толерантного вирішення конфліктних ситуацій у колективі. Ми акцентуємо увагу на роботі в гуртках мистецького спрямування, які можуть відігравати особливу роль у формуванні конфліктологічної культури в учнів ПТНЗ.*

**Ключові слова:** культура, конфлікт, конфліктологічна культура, конфліктологічна культура особистості, мистецтво, театральне мистецтво.

*В статье рассматривается вопрос формирования конфликтологической культуры у учащихся профессионально-технических учебных заведений, которое особенно остро стоит сегодня перед образованием. Процесс формирования будущего специалиста основывается не только на усвоении профессиональных знаний, но и умении толерантного решения конфликтных ситуаций в коллективе. Мы акцентируем внимание на работу в кружках художественного направления, которые могут играть особую роль в формировании конфликтологической культуры у учащихся ПТУ.*

**Ключевые слова:** культура, конфликт, конфликтологическая культура, конфликтологическая культура личности, искусство, театральное искусство.

*This paper discusses the formation of the conflict culture in vocational-technical schools, which is particularly acute today before training. The formation of future specialists based not only on mastering professional knowledge, but also the ability of tolerant conflict resolution in the team. We focus on the job in the circles of art direction, which could play a special role in shaping the culture of the conflict in vocational students.*

**Key words:** culture, conflict, conflictological culture, the culture of the conflict personality, art, theater.

УДК 377.3(477.7)(09)

О.І. Данилова  
м. Херсон, Україна

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ТРУДОВИХ РЕЗЕРВІВ У МЕРЕЖУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩ (1958-1962 РР.): НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**Постановка проблеми.** У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки наголошується на тому, що освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України. Складовою системи освіти є професійно-технічна освіта, головне завдання якої — підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних робітників з високим рівнем професійних знань, умінь та навичок. Соціально-економічні зміни в Україні обумовили необхідність модернізації системи професійно-технічної освіти відповідно до світових трансформацій.

На різних етапах розвитку країни профтехосвіта зазнавала суттєвих змін. У контексті пошуку оптимальних шляхів реформування системи професійно-технічної освіти важливим джерелом інформації є вивчення вітчизняного досвіду розвитку цієї галузі та узгодження його з тенденціями розвитку сучасної освітньої системи. Адже осмислення та систематизація особливостей історико-педагогічного процесу є необхідною умовою розвитку педагогічної науки і практики, особливо в часи реформаційних змін.

Історичні аспекти підготовки кваліфікованих робітників у колишньому СРСР досліджували С. Батишев, І. Воєводський, Ю. Осовський, Г. Терещенко, М. Пузанов, О. Булгаков, О. Веселова, О. Хромова.

Науково-технічна революція середини 50-х років XX століття суттєво впливала на зміст і

форми підготовки робітничих кадрів. Система трудових резервів уже не могла задовольняти вимогам суспільства. Період, зазначений у статті, пов'язаний з перебудовою системи трудових резервів як якісного перетворення системи підготовки робітничих кадрів.

**Метою статті** є аналіз нормативно-правових документів, які регламентували організацію переходу професійних закладів системи трудових резервів у мережу професійно-технічних училищ.

**Виклад основного матеріалу.** В енциклопедичному виданні «Профтехосвіта України: XX століття» відзначається, що система трудових резервів не могла задовольняти вимогам суспільства, яке гостро потребувало кваліфікованих робітничих кадрів у зв'язку з науково-технічною революцією 50-х років XX ст. У цей період, на думку науковців, «відбувся перехід до єдиних навчальних планів та програм, інтеграція професійно-технічної і народної освіти в єдину систему» [6, с.12].

О. Булгаков зазначає, що «вже у 50-ті роки підготовка робітників у системі трудових резервів почала відставати від загального рівня економічного і культурного розвитку країни. У системі утворилося багато різних типів навчальних закладів з різними строками навчання. ... вичерпали себе школи ФЗН, які базувалися на початковій школі» [1, с. 93].

Етап перетворення системи трудових резервів розпочався з прийняття 24 грудня 1958 р. Верховною Радою СРСР Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР». В Україні відповідний Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» був прийнятий 17 квітня 1959 р. [3], згідно з яким у середній школі запроваджувалась обов'язкова восьмирічна освіта. Для професійно-технічного навчання молоді, яка йде на виробництво після закінчення восьмирічної школи, Законом передбачено створення міських і сільських професійно-технічних училищ. Усі існуючі типи навчальних закладів (школи фабрично-заводського навчання, гірничопромислові школи, ремісничі, залізничні, будівельні, технічні училища і училища механізації сільського господарства, трудових резервів, профтехшколи та інші професійні навчальні заклади раднаргоспів, міністерств і відомств) перетворювалися у денні і вечірні міські професійно-технічні училища зі строком навчання від одного до трьох років і в сільські професійно-технічні училища зі строком навчання один-два роки, які спеціалізувалися за галузями виробництва [3, с. 8].

Реорганізацію існуючих професійних навчальних закладів в Україні планувалося провести з 1959 по 1964 роки відповідно до розробленого плану: у 1961 р. — 196 навчальних закладів, у 1962 р. — 218, у 1963 р. — 206 [6, с. 76]. Важливим моментом було переведення їх на часткову самооплатність, у зв'язку з чим Раді Міністрів УРСР необхідно було розробити і здійснити заходи щодо підвищення доходності від виробничої діяльності навчальних закладів.

Законом було визначено і завдання ПТО: «планомірна й організована підготовка для всіх галузей народного господарства культурних і технічно освічених кваліфікованих робітників і трудівників сільського господарства....» [3; 6]. М.Пузанов стверджував, що створення навчальних закладів нового типу було спрямоване на те, щоб підняти загальноосвітню і професійну підготовку робітників на більш високий рівень [7, с. 200].

Для професійно-технічних училищ були розроблені навчальні плани і програми, які значно відрізнялися від планів і програм училищ і шкіл трудових резервів: у них був збільшений час для виробничого навчання учнів безпосередньо на підприємствах, час на виробничу практику збільшувався при річному терміні навчання — з 10 до 13 тижнів, при двох- і трьохрічних термінах — з 13 до 26 тижнів [5; 7]. Залежно від складності професії, на виробниче навчання було виділено від 55 до 68 % навчального часу.

Наступним кроком перебудови системи трудових резервів у Державну систему професійно-технічної освіти було прийняття ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР Постанови від 11 липня 1959 р. №844 «Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в СРСР», згідно з якою були передані у відання союзних республік навчальні заклади, республіканські, обласні, крайові і міські управління трудових резервів, контори матеріально-технічного

постачання, будівельні організації і будинки культури, які перебувають у підлеглості Головного управління трудових резервів [1; 4; 6]. 27 липня 1959 р. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР утворюється Державний комітет Ради Міністрів СРСР з професійно-технічної освіти [4; 6], на який покладено:

- надання методичної допомоги союзним республікам в організації та удосконаленні навчального процесу в професійно-технічних училищах і у підготовці кваліфікованих робітників безпосередньо на підприємствах, вивчення стану професійно-технічної освіти і розробка заходів щодо її дальшого поліпшення;
- складання навчальних програм, навчальної і нормативної документації, надання союзним республікам допомоги у виданні і виготовленні підручників, навчальних і наочних приладів;
- розробка типових норм матеріального забезпечення учнів, оснащення устаткуванням, інструментом та інвентарем навчально-виробничих майстерень, лабораторій і кабінетів закладів профтехосвіти;
- затвердження переліку професій, за якими здійснюється підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних училищах, середніх школах з виробничим навчанням і безпосередньо на підприємствах (за погодженнями з Радами Міністрів союзних республік);
- затвердження завдань з підготовки кваліфікованих робітників за професіями для інших союзних республік, підприємств і організацій союзної підлеглості (за погодженнями з Радами Міністрів союзних республік);
- вивчення, наукове узагальнення і розповсюдження вітчизняного і зарубіжного досвіду в професійно-технічній освіті;
- здійснення зовнішніх зв'язків у галузі професійно-технічної освіти.

Новим, на думку О. Булгакова було те, що Постанова підвищила відповідальність радянських республік за стан підготовки робітничих кадрів. На Ради Міністрів було покладено керівництво закладами профтехосвіти, вирішення питань планування, підготовки і розподілу кваліфікованих робітників, фінансування їх діяльності, розвиток мережі навчальних закладів, врахування потреби усіх галузей народного господарства в нових робітничих кадрах, забезпечення якості їх підготовки [1, с. 96].

Постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 25 серпня 1959 р. «Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в Українській РСР» було створено Головне управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів Української РСР, на яке покладалося:

- розроблення планів підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних училищах республіки;
- організація прийому молоді і здійснення керівництва за навчально-виховною роботою та господарською діяльністю навчальних закладів профтехосвіти;
- розподіл кваліфікованих робітників та здійснення контролю за правильним використанням молодих робітників, направлених на роботу після закінчення навчальних закладів;
- фінансування і матеріально-технічне постачання, організація нових училищ, складання і здійснення планів будівництва професійно-технічних училищ [4; 6].

Не викликає сумніву те, що створення Головного управління професійно-технічної освіти сприяло оновленню та розробці навчальної документації, збільшенню мережі професійно-технічних закладів, зміцненню їх навчально-матеріальної бази, підвищенню рівня інженерно-педагогічних працівників училищ та шкіл. Про це свідчать наступні дані: у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти УРСР протягом 1959 р. було додатково організовано 124 учнівських майстерні, 205 навчальних і 63 педагогічних кабінети та 94 лабораторії [6, с. 79].

Основні завдання Головного управління професійно-технічної освіти були також визначені Постановою Ради Міністрів УРСР від 7 липня 1960 р. «Про затвердження положення про

Головне управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів УРСР». Цей документ досить чітко визначав функції республіканського управлінського органу.

Також хочеться зазначити, що у цей період відбувається розвиток мережі училищ механізації сільського господарства. ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР видає Постанову від 1 грудня 1959 р. «Про підготовку механізаторських кадрів для сільського господарства», в якій встановлюється, що видатки на утримання колгоспних механізаторських кадрів в училищах механізації сільського господарства, починаючи з 1960 р., мають провадитись за рахунок колгоспів, для яких готуються ці кадри [4; 6].

Вагомим для визначення мети і завдань професійно-технічних училищ, їх зв'язку з виробництвом, організації навчально-виховного процесу та керівництва училищем було прийняття 8 травня 1961 р. Постанови Ради Міністрів УРСР «Про затвердження положення про міські та сільські професійно-технічні училища Української РСР» [там само]. Відповідно до цього Положення відбувалось прикріплення професійно-технічних училищ до базових підприємств і організацій, на виробничій базі яких училища проводили свою навчально-виробничу роботу.

Цього ж року була прийнята Постанова Ради Міністрів УРСР від 19 грудня 1961 р. «Про затвердження положення про вечірні (змінні) професійно-технічні училища і вечірні (змінні) відділення (групи) при денних професійно-технічних училищах» [4]. З метою розширення навчальної бази вечірніх (змінних) професійно-технічних училищ, поліпшення культурно-побутового обслуговування учнів, а також заохочення кращих учнів та працівників, відповідно до пункту 30 цього Положення, у розпорядженні навчального закладу повинні залишатися в установленому порядку 25 процентів доходів від навчальної і виробничої діяльності. Результатом стало покращення навчально-матеріальної бази училищ, збільшення їх прибутковості.

Наступним важливим кроком щодо зміцнення зв'язку навчальних закладів з підприємствами було прийняття Постанови Ради Міністрів УРСР від 29 травня 1961 р. «Про подальший розвиток і поліпшення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах Української РСР» [5; 6]. Цей документ передбачав передачу училищам від підприємств безоплатно необхідного устаткування, матеріалів, надання допомоги в будівництві приміщень; виготовлення учнями під час праці у навчальних майстернях складної продукції на замовлення підприємств; забезпечення учнів на час виробничої практики на підприємстві самостійними робочими місцями та включення їх у передові виробничі бригади [5]. Як результат, майбутні робітники могли вивчати сучасне обладнання, переймати досвід роботи кращих робітників, опановувати нову техніку, сучасну технологію та високопродуктивні методи праці.

Про це свідчать наступні дані: за перші роки реорганізації системи професійно-технічного навчання в Україні базові підприємства передали навчальним закладам 950 верстатів, машин та іншого обладнання. Також укріплення навчально-матеріальної бази училищ відбувалось і за рахунок державних фондів: вони отримали 678 одиниць обладнання для майстерень, кабінетів і лабораторій. Протягом 1959-1961 рр. додатково було створено 285 навчально-виробничих майстерень, 430 навчальних кабінетів, 150 лабораторій [8, с. 124-125].

На 1 січня 1962 року в країні 226 закладів системи трудових резервів були реорганізовані у міські ПТУ [6, с. 76]. Процес перебудови системи трудових резервів не здійснювався в повному обсязі від запланованого і гальмувався з причини повільної реорганізації семирічних шкіл у восьмирічні. Про це свідчать наступні дані: у 1961 р. в Україні налічувалось 617 навчальних закладів профтехосвіти, з них: технічних училищ - 130, ремісничих училищ — 127, будівельних училищ — 109, міських професійно-технічних училищ — 93, шкіл ФЗН — 12, училищ механізації сільського господарства — 140, ПТУ з 12-річним строком навчання — 6 [9, с. 2-10].

**Висновки.** Перебудова системи трудових резервів у 50-60-х роках ХХ століття була пов'язана з бурхливим розвитком країни у післявоєнний період. Однією з обов'язкових умов прискорення науково-технічного прогресу було підвищення робітничої кваліфікації та

загальноосвітнього рівня молодих робітників. Слід зазначити, що проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів розвитку професійно-технічної освіти в Україні у зазначений період. На нашу думку, подальшої розробки потребує пошук шляхів удосконалення професійно-технічної підготовки кваліфікованих робітників.

### Література:

1. Булгаков А.А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе / А.А. Булгаков. — М.: «Высшая школа», 1977. — 311 с.
2. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктор пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р.С. Гуревич. — К., 1999. — 42 с.
3. Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. — 1959. — №8. — С.2-14 (ст.56)
4. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 гг. / Сост. Г.И.Терещенко, И.Ф.Курас, Н.Г.Ничкало и др.; Предисл. Г.И.Терещенко. — К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. — 416 с.
5. Попова Т.І. Педагогічні умови організації виробничої практики у професійно-технічних училищах швейного профілю в Україні (друга половина XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Іванівна Попова. — Харків, 2007. — 329 с.
6. Профтехосвіта України: XX століття: Енциклопедичне видання / За ред. Н.Г. Ничкало. - К.: Вид-во «АртЕк», 2004. — 876 с.: іл.
7. Пузанов М.Ф. Развитие форм и методов подготовки рабочих / М.Ф. Пузанов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Высш. школа, 1978. — 334 с.
8. Пузанов М.Ф., Терещенко Г.И. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Ф. Пузанов, Г.И. Терещенко. — К.; Вища школа. Головное изд-во, 1980. — 232 с.
9. Сводный годовой статистический отчет о сети профтехучилищ и контингенте учащихся за 1961 г. Главного управления профтехобразования при СМ УССР // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф.4609. — Оп. 1. — Спр. 532. — Арк. 27.

*Стаття присвячена аналізу нормативно-правових документів у галузі освіти Української РСР 50-60-х років XX століття, що регламентували перехід закладів системи трудових резервів у мережу професійно-технічних училищ. Увага приділяється передумовам становлення і розвитку єдиного типу навчального закладу профтехосвіти — професійно-технічного училища.*

**Ключові слова:** професійно-технічна освіта, система трудових резервів, професійно-технічне училище, кваліфікований робітник.

*Статья посвящена анализу нормативно-правовых документов в отрасли образования Украинской ССР 50-60-х годов XX века, которые регламентировали переход заведений системы трудовых резервов в сеть профессионально-технических училищ. Внимание уделяется предпосылкам становления и развития единого типа учебного заведения профтехобразования — профессионально-технического училища.*

**Ключевые слова:** профессионально-техническое образование, система трудовых резервов, профессионально-техническое училище, квалифицированный рабочий.

*This article dedicated to analyzing of legal documents in the field of education Ukrainian SSR in 50-60s of the XX century, documents that regulated the transition of manpower establishments system in the system of vocational schools. Attention is paid to the preconditions of the formation and development of a single type of establishments of vocational education - vocational school.*

**Key words:** vocational education, system of labor reserves, vocational school, a skilled worker.